

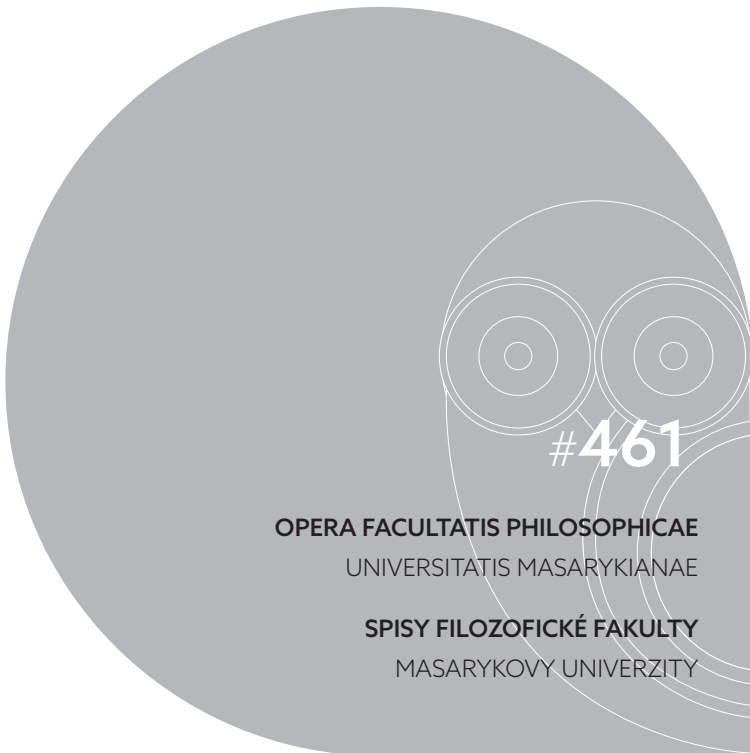
Vietnam v éře západních velmocí

Michal Schwarz • Ondřej Srba

FILOZOFICKÁ FAKULTA
MASARYKOVA UNIVERZITA

#461

#461

OPERA FACULTATIS PHILOSOPHICAE
UNIVERSITATIS MASARYKIANAE

SPISY FILOZOFICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY

muni
PRESS

Vietnam v éře západních velmocí

Michal Schwarz • Ondřej Srba

#461

FILOZOFICKÁ FAKULTA
MASARYKOVA UNIVERZITA

BRNO 2016

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Schwarz, Michal

Vietnam v éře západních velmocí / Michal Schwarz, Ondřej Srba. -- Vydání první. -- Brno : Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2016. -- 190 stran. -- (Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, ISSN 1211-3034 ; 461)

Anglické resumé

ISBN 978-80-210-8492-6

94(597)

- Vietnam -- dějiny -- 16.-21. století

- kolektivní monografie

94(59) - Dějiny států jihovýchodní Asie [8]

Kniha vznikla v návaznosti na projekt MUNI/FR/1652/2014 (2014)

a v rámci řešení grantu GAČR (GA15-12215S).

Recenzovali: prof. RNDr. Jaroslav Malina, DrSc. (Masarykova univerzita)

PhDr. L'ubica Obuchová (Univerzita Karlova)

© 2016 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-8734-7 (online : pdf)

ISBN 978-80-210-8492-6 (brožovaná)

ISSN 1211-3034

DOI: 10.5817/

CZ.MUNI.M210-8492-2016

OBSAH

Poděkování	9
0 ÚVOD	11
0.1 Metodické poznámky	12
1 PRVNÍ KONTAKTY EVROPANŮ S VIETNAMEM	13
2 VIETNAM V 16. A 17. STOLETÍ	15
2.1 Celková perspektiva a mocenské vztahy rodů Lê, Mạc, Trịnh a Nguyễn	15
2.2 Úpadek dynastie Lê na počátku 16. století	16
2.3 Vítězství rodu Mạc	18
2.4 Restaurace dynastie Lê	20
2.5 Hospodářství a vláda rodů Trịnh a Nguyễn	25
2.6 Linie hlavních představitelů obou rodů	27
2.6.1 Rod Nguyễn – s dvorem v Phú Xuânu a Huế	27
2.6.2 Rod Trịnh	29
2.7 Kontext války rodů Nguyễn a Trịnh a konec dynastie Lê	32
2.7.1 Dodatek – přehled panovníků dynastie Lê	33
2.8 Povstání a dynastie rodu Tây Sơn (1778–1802)	34
3 SITUACE V REGIONU NA POČÁTKU KOLONIÁLNÍHO OBDOBÍ	39
3.1 Vztah Vietnamu k Číně na počátku koloniálního období	39
3.2 Vývoj v Laosu a vztahy s Vietnamem na počátku koloniálního období	40
3.3 Vývoj v Kambodži a vztahy s Vietnamem na počátku koloniálního období ..	42
3.4 První evropští misionáři ve Vietnamu	43
3.5 Reakce Vietů na křesťanství a podmínky v křesťanských misiích	45
3.6 Nová dynastie Nguyễn	46
3.7 Následníci Minh Mạnga	51

4 KOLONIÁLNÍ ÉRA	55
4.1 Zahájení dobývání Vietnamu Francií	57
4.2 Válka Francie a Číny o Vietnam	59
4.3 Významní francouzští velitelé vojsk při dobývání Indočíny	61
4.4 Přehled francouzsko-vietnamských smluv z 18. a 19. století	62
4.5 Struktura koloniální správy	64
4.6 Limity rozvoje Vietnamu v rámci koloniální správy	65
4.6.1 Vzdělání	66
4.6.2 Rozvoj a investice	67
4.6.3 Kultura	69
4.6.4 Ekonomika a demografie	70
4.6.5 Pozitiva a negativa	73
4.6.6 Zajímavosti	74
4.7 Vztah koloniální správy k národnostním menšinám	75
4.8 Přehled nejvýznamnějších oficiálních představitelů Francie v Indočíně	76
4.8.1 Představitelé do ovládnutí roku 1885	76
4.8.2 Generální guvernéři po roce 1885	78
4.9 Vietnamská státnost v 19. století a za francouzské koloniální správy	81
4.9.1 Vietnamští císařové pod francouzskou nadvládou	82
5 PROTIFRANCOUZSKÁ POVSTÁNÍ A VIETNAMSKÝ NACIONALISMUS	85
5.1 Ozbrojená povstání první fáze do roku 1900	87
5.2 Povstání přechodové fáze v letech 1900–1925	88
5.3 Povstání po roce 1925	91
5.4 Začátky vietnamského komunismu	93
5.5 Národnostní menšiny v koloniální a antikoloniální politice	98
5.6 Hlavní představitelé vietnamského komunismu	99
5.6.1 Generální tajemníci perzekuovaní a popravení do roku 1945	99
5.6.2 Druhá generace působící po represích v severovietnamské vládě	100
5.6.3 První představitelé nové generace působící v politice až po roce 1945	101
6 VÁLKY V INDOČÍNĚ	103
6.1 Konec druhé světové války, posílení nacionalismu a obnovení vlivu zahraničních států	103
6.2 První válka v Indočíně z vnější perspektivy	106
6.2.1 Konference v Ženevě	107
6.2.2 Důsledky první války v Indočíně	108
6.3 1945–1954: Vietnamský komunismus od vyhlášení VDR a první válka v Indočíně z vnitřní perspektivy	109
6.3.1 Srpnový převrat a obsazení Indočíny zahraničními vojsky	109
6.3.2 Dvojvládí, bezvýhodná diplomacie a první fáze války do roku 1949	110
6.3.3 Obrat ve válce	111
6.4 Rozdělení na severní a jižní Vietnam	112
6.5 Vývoj v jižním Vietnamu (v Republice Vietnam)	115
6.5.1 Počáteční politický vývoj	115
6.5.2 Vývoj ve společnosti a ekonomice	118
6.6 Exkurz k buddhismu ve 20. století	121

6.7 Vývoj v severním Vietnamu (ve Vietnamské demokratické republice)	122
6.7.1 Počáteční vývoj	122
6.7.2 Přehled severovietnamských politických orgánů	124
6.7.3 Severovietnamští politici 50. a 60. let	125
6.8 Širší mezinárodní vztahy v Indočíně	127
6.9 Americká válka v Indočíně	129
1963	130
1964	131
1965	132
1966	133
1967	134
1968	135
1969	136
1970	136
1971	137
1972	138
1973	139
1974	139
1975	140
6.10 Druhá válka v Indočíně v číslech, odhadech a paradoxech	140
6.11 Dodatky k druhé válce v Indočíně	143
7 SJEDNOCENÍ A POVÁLEČNÝ VÝVOJ	145
7.1 Znovusjednocení Vietnamu	145
7.2 Migrace, etnická stratifikace a demografické důsledky války	148
7.3 Ekonomicko-politická východiska poválečného vývoje	151
7.4 Změna v zahraniční politice a nastartování ekonomických změn	153
7.5 Vývoj ekonomických a populačních ukazatelů	156
7.6 Rozvoj ve vztahu k přírodnímu prostředí	157
7.7 Vietnamská komunistická strana od sjednocení země do současnosti	159
7.8 Zahraniční vztahy poválečného Vietnamu	163
7.9 Vietnam a Česko mezi velmocemi	166
8 ZÁVĚREČNÉ REFLEXE	167
8.1 Poznámky k etologii politického chování	167
8.2 Možnosti budoucího výzkumu a poznámky k mentalitě ve Vietnamu	169
BIBLIOGRAFIE	171
SUMMARY	189

Poděkování

Základ předložené monografie tvoří text připravený v projektu MUNI/FR/1652/2014, který byl postupně několikrát rozšířen a přijat k publikaci do edice Spisy FF MU. Na rukopisu mohli oba autoři pracovat se zdroji v zahraničí. Michal Schwarz čerpal z fondu knihovny Vietnamské státní univerzity v Ho Či Minově městě – pobyty se realizovaly díky podpoře vědeckého růstu odborných asistentů v letech 2015 a 2016. Ondřej Srba navštívil v roce 2016 Minzu University of China v Pekingu s podporou Ústavu jazykovědy a baltistiky FF MU. Rozšíření rukopisu bylo možné realizovat i díky programu podpory strategických jazyků na FF MU v letech 2015 a 2016. Autoři děkují za finanční podporu vydání Filozofické fakultě MU a recenzentům vděčí za pročtení textu a řadu věcných poznámek. Svým obsahem je výsledná podoba monografie dílčím výstupem řešení projektu GAČR (GA15–12215S).

O ÚVOD

Moderní dějiny Vietnamu jsou neobvyklé A) velkým počtem zemřelých a zraněných v konfliktech 20. století, B) velkým počtem nejvlivnějších států, které do jeho vývoje v posledních dvou staletích zasáhly, a C) tím, že se konflikty odehrály v nedávné době. Vietnam si proto uchovává zvýšenou ostražitost v bezpečnostních otázkách a vojenskou pohotovost kvůli sporům o ostrovy v Jihočínském moři.

I proto se v moderních dějinách detaily z nejnovější současnosti nepopisují příliš podrobně nebo neanalyzují, protože jsou stále příliš citlivé. Rovněž přemíra propagandy ze strany mnoha zemí či nedostupnost pramenů ve státních archívech neumožňují zcela objektivní zhodnocení současnosti. Přesto je diplomaticky zdrženlivé psaní o soudobém Vietnamu přínosné, protože jde o zemi s bohatými vnitřními procesy a mezinárodními interakcemi, které ovlivňují také dění v České republice. S textem však jsou spojeny specifické rysy či nároky. Kromě skrytě politických interpretací, kterým se nelze vyhnout (viz metodické poznámky) je na místě prosba, aby čtenář nevěřil statistickým údajům, byť se o ně výklad mnohdy opírá a odkazuje na zdroje. Relativně vyšší důvěru lze vztahovat k číselným údajům ke staršímu období, k ekonomickým ukazatelům posledních dekád (lze je lépe kontrolovat) a k údajům, které nefigurují v politických interpretacích. Výklad k moderním dějinám zůstane vždy z části provizorní a bude vyžadovat opravy po uvolnění nových nebo upřesnění stávajících dat.

Na systematické líčení vývoje v oblasti kultury, ekonomiky, literatury apod. nebyl v rámci omezeného rozsahu publikace prostor. I mezi hlavními tématy muselo zůstat mnoho opomenuto, několik desítek stran excerpovaných materiálů včetně chronologií nebylo možné zařadit a některé oblasti

jsou popsány nedostatečně. V budoucnu by takovým tématům měly být věnovány samostatné knihy.

0.1 Metodické poznámky

Kvůli limitovanému rozsahu publikace jsou místo dějin standardního formátu občas z praktických důvodů upřednostněny přehledy a jinde naopak analytické komentáře. Ve vztahu k *Dějinám Vietnamu* vydaným v Nakladatelství Lidové noviny (Hlavatá et al. 2008) se předkládaný text snaží být spíše komplementární četbou. Větší prostor v knize věnujeme politickému vývoji ve 20. století, vzniku stranických orgánů a mezinárodně-politickým vztahům Vietnamu. Tato orientace není dána osobní politickou preferencí, ale snahou lépe pochopit kořeny soudobé politické elity ve Vietnamu, proto je jim v textu věnován větší prostor. Naopak výklady k posledním dekadám a zvláště období po sjednocení Vietnamu se místo politiky neutrálněji soustředí spíš na vývoj hospodářství a na sociální podmínky života v zemi.

S ohledem na diplomaticky komplikované reálie Vietnamu je v případě některých témat krajně obtížné dosáhnout neutrality výkladů a vyváženosti se zpravidla docíluje střídáním perspektiv a popisem hledisek více stran. Komentáře historických událostí jsou proto do určité míry vždy politické nebo s politikou sousedí. Relativně neutrální zůstává popisný přístup jako v případě přírodních věd: když například biolog popisuje lidská společenstva a státy jako organismy, aniž by měl potřebu do jejich procesů zasáhnout. Historik má obtížnější roli, protože často hlavně ve vztahu k vlastní zemi předkládá hodnocení historie, které se stává východiskem pro politické jednání (apel na snahu vyvarovat se opakování chyb z minulosti; stejně často dějiny psané z politického hlediska, které mají legitimizovat politický systém apod.). Běžně se současně historických výkladů stávají hodnocení nebo soudy s morálním podtextem, které mají vždy politický potenciál. Na řadu politických interpretací čtenář narazí i ve výkladech v předložené knize a jednotlivé části mohou být svými různými hledisky značně protichůdné. Některá témata a období jsou proto líčena ve vztahu k různým politickým celkům i vícekrát. Propojující a neutrálnější perspektivu nabízím v Závěrečných reflexích.

Za autorský kolektiv,
Michal Schwarz

1 PRVNÍ KONTAKTY EVROPANŮ S VIETNAMEM

Z archeologických dokladů v dnes vietnamském říčním přístavu Óc Eo v deltě řeky Mekong je prokázáno, že již kolem přelomu letopočtu se do jihovýchodní Asie dostávalo zboží i z evropského Středomoří (Osborne 2000: xiii). Protože v tu dobu mezi Evropou a Asií neexistovala přímá dálková doprava, přeprodávalo se zboží přes sítě obchodních stezek. Suchozemská trasa vedla severně přes turkické a íránské oblasti Střední Asie a dnešní severozápadní Čínu. Druhá jižní síť vedla postupnou lodní plavbou podél pobřeží Indie (Přední Indie) a Indočínského poloostrova (Zadní Indie). V prvním tisíciletí byl Vietnam po většinu doby začleněn do čínské říše jako její provincie, a tak se dálkový obchod podpořený na východě růstem moci a ekonomiky čínských dynastií Han (206 př. n. l. – 220 n. l.) a Tang (618 – 907 n. l.) stal nejpravděpodobnější možností, jak se vybrané zboží z antické Evropy mohlo dostat až ke šlechtickým rodům Vietů.

Turkický a íránský svět středoasijských stepí a celou Čínu si ve 13. století podrobili Mongolové, kterým se od 10. století již relativně samostatný Vietnam (Annam) po vyčerpávajících bojích ubránil (Corfield 2008: 9–10). Také Evropa byla kvůli mongolským vpádům v pohotovosti, nicméně obavy postupně vystřídal zájem o obchod a mongolská diplomacie. První evropský kupec, který zanechal postřehy z cesty do mongolské říše, byl Marco Polo, jenž se při návratu a přechodu z Číny do Bengálska dostal až na okraj Indočíny, když v Yunnanu překročil řeku Mekong. Jeho cestopis *Milion* vzbudil v tehdejší Evropě naprostou senzaci. Zájem o misie na východ vyvolali též mongolští chánové, kteří požádali o vyslání evropských misionářů, stejně jako žádali o vyslání buddhistických lamů z Tibetu.

Ve 13. století se na východ k Mongolům nejprve jen do Střední Asie, ale později znovu až do mongolské Číny, vydal Jan z Montecorvina na žádost chánů

1 První kontakty Evropanů s Vietnamem

a z pověření papeže Mikuláše IV. Jan z Montecorvina založil roku 1299 u Mongolů i misii. Později roku 1318 byl k Mongolům vyslán Odoric z Pordenone z pověření agilního papeže Jana XXII. Do Asie cestovali Jan z Montecorvina i Odoric jižní lodní trasou přes Indii a Odoric se před příjezdem do dnešního Kantonu (Guangzhou – tehdy již v mongolské Číně) zastavil v Čampě. Čampu na území dnešního jižního Vietnamu a město Panduranga/Phan Rang navštívil ve 14. století i cestovatel arabského původu ibn Battúta.

Kočinčina byla první a Evropanům nejlépe známá lokalita v dnešním Vietnamu. Původní termín *Caucichina* je portugalský a odvozuje se od jména přístavu *Giao Chi* (viet. *Giao Chi*), které Portugalci zapisovali jako *Cauci*. Z Indie cestovatelé znali podobně nazvaný přístav *Kóči* (nebo *Kócin*) v dnešním státě Kérala, a indočínské Cauchi se postupně začalo nazývat *Caucichina*, tj. „Kócin v Číně“. Až Francouzi ale rozšířili význam tohoto termínu na jižní Vietnam.¹

K jazykovému zprostředkování zeměpisného termínu přes portugalštinu došlo proto, že od roku 1494 byla celá východní Asie podle Tordesillaské smlouvy v církevně-koloniální kompetenci Portugalska. Kvůli portugalské misijní správě hovořili z praktických důvodů portugalsky téměř všichni Evropané, kteří se v tu dobu vydávali do východní a jihovýchodní Asie. Celé vietnamské pobřeží včetně Čampy v deltě řeky Mekong proto Portugalci znali díky lodní plavbě, protože od roku 1514 začali pravidelně připlouvat do jihočínské přístavu v Guangzhou (Cotterel 1993: 171). Nevhodné chování evropských námořníků však v Číně pohoršovalo a neshody vyřešil až pronájem přístavu v Macau, které se stalo na čas základnou i pro evropské misionáře a misijní působení ve Vietnamu.

Když Španěl Fernão de Magalhães připlul roku 1521 na Cebu na Molukách, vznesl nárok na ostrovní oblast ve prospěch Španělska (Goodno 1991: ix). Rozdělení sfér vlivu se poté potvrdilo Zaragozskou smlouvou z roku 1529, ve které se Španělsko vzdalo Moluk ve prospěch Portugalska a Portugalci zase uvolnili Španělům Filipíny (Cotterel 1993: 169). Roku 1535 se do Vietnamu do Đà Nẵngu a Faifo/Hội Anu dostává portugalský mořeplavec a objevitel António da Faria a od té doby i do těchto dvou vietnamských přístavů pravidelně připlouvaly portugalské lodi. Před výkladem o dalším pronikání Evropanů do Vietnamu a jihovýchodní Asie je nutno souvisle vylíčit jeho základní historické reálie v 17. a 18. století do sjednocení v povstání Tây Sơn.

1 V dnešní vietnamštině se severní Vietnam (tehdejší Tonkin) nazývá *Bắc kỳ*, střední Vietnam (tehdejší Annam) *Trung kỳ* a jižní Vietnam (oblasti Čampů a Khmerů, tj. v evropských jazycích Kočinčina) *Nam kỳ*.

2 VIETNAM V 16. A 17. STOLETÍ

2.1 Celková perspektiva a mocenské vztahy rodů Lê, Mạc, Trịnh a Nguyễn

Období od roku 1427 (po vyhnání okupačních vojsk čínské dynastie Ming) do Tâysonského povstání roku 1789 se považuje za zlatý věk vietnamských dynastií (Parker 2005: 22). Jedná se o období vrcholu vietnamské kultury, která ještě nebyla utvářena vlivy ze vzdálené Evropy, byť se v tu dobu formovaly koloniální zájmy námořních velmocí.

Na přelomu 16. a 17. století byl Vietnam rozdělen na sever a jih soupeřícím dvou dynastických rodů Mạc a pozdní Lê. Přes respekt k vladařskému mandátu však byla leckdy jejich vláda spíše nominální a oba dynastické rody se musely opírat o mocné šlechtické rody Trịnh a Nguyễn, které pozvolna převzaly výkon administrativní správy a kontrolovaly i výběr daní. Rod Mạc byl vyhnán z hlavního města Thăng Longu, ovšem vítězná dynastie pozdní Lê žila jen z podpory mocného rodu Trịnh, který jejím jménem v severním Vietnamu fakticky vládl, zatímco Nguyễnové přesídlili do dnešního středního, tj. tehdejšího jižního Vietnamu.¹ Zatímco válka mezi opozičními dynastiemi Mạc a Lê probíhala v letech 1545–1592, hlavní střety mezi nástupnickými vládami opozičních rodů Trịnh a Nguyễn spadají do let 1627–1672. Později se rozbroje mezi oběma mocnými šlechtickými rody zmírnily, ovšem vývoj správního systému doznal značného úpadku, s úřednickými hodnostmi se kupčilo a rozpad koordinace lokální moci nezajistil adekvátní péči o po-

1 Dnešní jižní Vietnam a oblast Saigonu byly vietnamizovány teprve postupně; pozor proto i na termín Kočincína, který později označoval dnešní jižní Vietnam, kdežto v první fázi misí se tento termín užíval pro střední Vietnam.

zemky, systém zavlažování a zavádění opatření, která by zabránila hladomorům; dočasné rovnováze pomohly příznivé přírodní podmínky a fakt, že přes faktickou vládu rodů Trịnh a Nguyễn v zemi stále formálně vládla dynastie pozdní Lê (Müllerová 2004: 55).

Rozdělení Vietnamu na severní a jižní způsobil Nguyễn Hoàng, který roku 1558 přehnal do oblasti budoucího Hué v provincii Quảng Nam, kde se kromě obrany věnoval budování vojska. I když válka rodů Nguyễn a Trịnh začala až roku 1627, faktické rozdělení Vietnamu na severní a jižní část platilo od roku 1600 a skončilo teprve sjednocením za povstání roku 1777, nicméně obě oblasti si dodnes udržely vlastní specifika (Nguyễn Khắc Cần & Phạm Việt Thực 2000: 2. strana před číslovanými oddíly).

Mocné šlechtické rody Nguyễn, Trịnh a dynastický rod Lê se díky tradici diplomatických sňatků značně provázaly (viz schéma v Nguyễn Tấn Hưng 2011: 57) a boje mezi rody Nguyễn a Trịnh probíhaly, i když některé osobnosti měly předky z rodu, proti kterému bojovaly. Hlavní svazky představuje provdání Nguyễn Kimovy (1545) dcery Ngọc Bả za Trịnh Kiéma (1545–1570), kdy se z jejich spojení narodil Trịnh Tùng (1570–1623). Dále Trịnh Túngova dcera Ngọc Trinh byla provdána za Lê Kính Tônga (1600–1619) a porodila krále Lê Thành Tônga, který vládl dvakrát (1619–1643 a 1649–1662) a pojal za ženu Nguyễn Kimovu pravnučku Ngọc Trúc/Ngọc Hành, která porodila krále Lê Chân Tônga (1643–1649), od něhož se odvozuje další rod králů dynastie Lê. Rovněž hlavní větev rodu Trịnh vládnoucí v Tonkinu se odvozuje od Trịnh Tàca (1657–1682), který byl synem Nguyễn Kimovy vnučky Ngọc Tú.

2.2 Úpadek dynastie Lê na počátku 16. století

Dynastie Lê došla za téměř čtyřicetileté vlády Lê Tư Thành (císař Lê Thánh Tông, 1460–1497) všestranného rozkvětu. Moc dynastie se díky autoritě aktivního a vzdělaného panovníka upevnila. Dynastie se konečně vyrovnala s neblahým dědictvím spolubojovníků zakladatele dynastie, kteří po několik desetiletí zasahovali do dvorské politiky a drželi také rozsáhlá panství na venkově. Za Lê Tư Thành došlo k dobudování administrativy založené na úřednících jmenovaných z centra. Rovněž dvorští hodnostáři se začali rekrutovat především z absolventů státních úřednických zkoušek. Zkouškový systém se sice pozvolna zaváděl po několik staletí již od konce 11. století, ale hlavním klíčem ke kariéernímu postupu se stal teprve za dynastie Lê. K rozvoji konfuciánské ortodoxie ve Vietnamu výrazně přispěla i relativně krátká, avšak velmi intenzivní okupace severního Vietnamu mingskou říší na počátku 15. století. Konfuciánská ortodoxie potlačující jistý buddhistický kosmopolitismus předchozích staletí posilovala přesvědčení o civilizační výjimečnosti země a jejího vládce,

kteřé se opět propracovanějším způsobem odrazilo v nové redakci historických kronik. To dodávalo legitimitu úspěšné územní expanzi, která posunula hranice vietského vlivu daleko na jih na úkor území osídlených austronéskými Čamy. Slibný rozvoj poznamenaný centralizujícím vlivem dvora pod vládou císaře Lê Tư Thành se již na začátku 16. století obrátil v neprospěch vládnoucí dynastie. Boje mezi jednotlivými elitními rody s navzájem velmi proměnlivými vztahy otevřely cestu k nerovnoměrnému rozvoji v regionech (nyní včetně vzdáleného jihu nepoznamenaného problémy nížin severovietnamských řek). Vývoj tak pozvolna směřoval k úplnému politickému rozdělení země v 17. a 18. století.

Císař Lê Tư Thành zemřel patrně na syfilis, podle kronik „na chronickou nemoc kvůli častému navštěvování žen“ (Taylor 2013: 222). Jeho následovník, Lê Tranh 黎鑑 (Lê Hiên Tông 黎憲宗, 1497–1504), vládl po vzoru svého otce a následoval zavedených pravidel, avšak nedokázal poskytnout dospělého následníka.² Po smrti Lê Tranhe došlo na dvoře ke sporům o následnictví jeho nedospělých synů, v nichž se snažily prosadit rody královen matek. Lê Tranh osobně za svého nástupce zvolil svého třetího syna Lê Thuàna 黎濶 (chrámovým jménem Lê Túc Tông 黎肅宗), který však oficiálně vládl jen několik měsíců na přelomu let 1504 a 1505 (TT XIV 35b-38b).

Nakonec se k moci dostal druhý syn, šestnáctiletý Lê Tuán 黎濶 (chrámovým jménem Lê Uy Mực 黎威穆). Kolem něj se shromáždili příbuzní jeho zemřelé matky, rodina jeho manželky a rodina jeho adoptivní matky, Nguyễn Kính – s touto rodinou přišel z východních nížin na dvůr pozdější uzurpátor Mạc Đăng Dung 莫登庸, který získal místo v palácové gardě. Rodina jeho zemřelé matky opanovala sever země, zatímco západní část opanovala rodina jeho manželky. Rodinní příslušníci zcela ovládli dvůr a zavedli vládu teroru, která vyvrcholila pokusem o vyvraždění císařské rodiny rodu Lê. Část rodu se stáhla do Thanh Hoá, odkud pod vedením Lê Tư Thànhova vnuka Lê Oánh 黎濬 zaútočila, císaře Lê Tuána zajala a otráвила. Lê Oánh se stal císařem (Lê Tương Dực 黎襄翼) a všichni úředníci doufali, že se s ním navrátí pokojná doba. Konfuciánští vzdělanci se snažili obrátit pozornost mladého císaře ke vzorům jeho děda a formulovali zásady vlády Lê Tư Thànha, aby mladému císaři připomněli jeho morální poslání. Lê Tư Thànhovo ideologické dědictví bylo například vtěleno do nové redakce oficiální kroniky pořázené Vū Quỳnhem 武瓊 (1452–1516) v roce 1511 (Федорин 2011: 12, 104), vznikala nicméně i další historiografická díla. Lê Oánhovu vládu však doprovázela dílčí povstání někdejších přívrženců Lê Tuána, v roce 1511–1512 pak povstání jistého Trần Tuàna 陳珣, kterého ještě před obsazením hlavního města hrdinně a odvážně probodl jeden z císařových generálů (TT XV 14a-16a). Další povstání však pokračovala, až

2 Jeho krátká vláda je popsána v kronice TT XIV: 1a-35b.

v roce 1516 bylo zachváčeno celé království a administrativní systém zavedený Lê Tu Thànhem se de facto zhroutil. Dosavadní administrativní systém totiž závisel na pevné ruce vládce s vysokou morální integritou. Lê Tuấn i Lê Oánh jako nedospělí císařové bez vzdělání a morální soudnosti naopak celý dosavadní systém jen bořili. Lê Oánh se navíc pustil do extravagantních stavitelských plánů, které zcela vyčerpaly síly císařského vojska, dělníků v císařských službách a řemeslníků v hlavním městě, ale i venkovských rolníků, kteří byli na stavbu povoláni v rámci povinných prací. Kromě extravagantních projevů, v nichž císař dokazoval, že nedokáže rozlišit to, co je pro vládu důležité a co škodlivé, se neustále obracel zády k ostatním členům císařské rodiny a důležitým rodům, které byly dosud oporou dynastie (Taylor 2013: 229). Na příštích pět let se země ocitla rozdělená vlnou nepřehledných povstání.

Jako první povstalec vystupoval Trần Cao 陳曺, který byl potomek dynastie Trần, společně s generálem čamského původu Phan Atem. Proti němu se postavil dosavadní zastánce dynastie Nguyễn Hoàng Dụ 阮弘裕 (?–1518), syn hodnostáře Nguyễn Văn Langa 阮文郎, který krátce předtím pomohl na trůn Lê Oánhovi. Byl to právě tento rod Nguyễn, který nadále hrál významnou roli ve vietnamské politice a v 19. století se stal rodem císařským.

Císař Lê Oánh byl však v roce 1516 zabit a dvůr se rozdělil na podporovatele jeho dvou možných následníků. Jedním z nich byl Lê Quang Trị 黎光治 (žil 1509–1516), jenž byl prohlášen císařem, avšak krátce nato zabit. Druhým kandidátem byl jen o tři roky starší Lê Y 黎椅, kterého podporovali Trịnh Duy Sản 鄭惟慳 (?–1516) se svým adoptivním synem Trần Chânem 陳真 (?–1518) a Nguyễn Hoàng Dụ (?–1518). Ti se svým kandidátem utekli do Tây Đô. Třetího hráče představoval zmíněný Trần Cao se svým synem Trần Cungem 陳昇 (také psáno Trần Thăng 陳昇), kteří se stáhli, avšak nebyli poraženi. Postupem doby se představitelé rodu Trịnh a Nguyễn rozhádali a Nguyễnové byli vytlačeni do Thanh Hoá. Rod Trịnh reprezentovali tři bratři Trịnh Duy Đại 鄭惟岱 (?–1517), Trịnh Duy Sản, Trịnh Tuy 鄭綏 (?–1524) a adoptivní Trần Chan. Vzájemné boje těchto skupin zdevastovaly nížinu Rudé řeky, kde byly vypáleny stovky vesnic i hlavní město (Taylor 2013: 230–231).

2.3 Vítězství rodu Mạc

Za těchto okolností zůstalo poměrně klidným místem stranou bojů východní pobřeží kolem přístavního ostrova Vân Đồn (dnešní provincie Quảng Ninh), kde se v roce 1517 opět objevuje Mạc Đăng Dung 莫登庸. Původně významná rodina Mạc na počátku 15. století ochotně sloužila Mingům. Za Lê Lợi se ztrácí z historických záznamů. Mạc Đăng Dung narozený na území dnešního

Hải Phòngu již vyšel z chudých poměrů, z nichž se však díky systému vzdělávání a vojenských zkoušek dostal na císařský dvůr. Mạc Đăng Dung využil bojů mezi rody z Thanh Hoá a obrátil se pomocí elegantně napsaných podání císaři na zastánce dynastie Lê a vzdělané dvorské kruhy, aby vytvořil zdání, že je velmi morálním člověkem a zastáncem vládnoucí dynastie. Ve svých prohlášeních volal po ukončení bojů mezi aristokratickými rody. Zatímco jejich představitelé (Trình x Nguyễn) soupeřili na jihu v Thanh Hoá, Mạc Đăng Dung nechal v hlavním městě zajmout a popravit Trần Châna. Díky tomu Mạc Đăng Dungovi spojenci opanovali hlavní město. Trình Tuy se raději snažil vybrat vlastního císařského kandidáta. Po vzájemných bojích se v roce 1519 Mạc Đăng Dung usadil v hlavním městě, kam se vrátil i císař Lê Y (chrámové jméno Lê Chiêu Tông 黎昭宗), kde uspořádal zkoušky, aby si získal podporu vzdělaných konfuciánských představitelů dvora. Avšak císař Lê Y se pokusil zbavit závislosti na Mạc Đăng Dungovi, povstal, ale musel uprchnout z hlavního města. Mạc Đăng Dung si vybral nového císaře (Lê Xuân 黎椿, chrámové jméno Lê Cung Hoàng 黎恭皇), s nímž se uchýlil z hlediska obrany do bezpečnějšího sídla v okrese Gia Lộc. Lê Y se vrátil do hlavního města, avšak brzy byl stažen Trình Tuyem do Thanh Hoá. Mạc Đăng Dung proto opět obsadil hlavní město a pokusil se získat si jeho obyvatele a vrátit život do běžných kolejí. V roce 1527 Mạc Đăng Dung velmi promyšleným způsobem postupně převzal císařskou moc (Taylor 2013: 232–238).

Osudy dosavadních zastánců dynastie Lê byly různé. Někteří dostali milost, jiní byli posláni do polovičního vyhnanství na jih na nedávno dobytá území Čampy v Quảng Namu. Většina úředníků přijala novou vládu bez větších výčitek. Jsou známi jen dva vzdělanci, kteří spáchali sebevraždu, protože se nemohli smířit s uzurpací moci dynastie Lê Mạc Đăng Dungem. Avšak někteří vzdělanci nemohli na dvoře dynastie Mạc kvůli svému původu uspět ani v případě, že o to sami usilovali. Například vzdělaný syn hodnostáře Lương Đắc Bằnga 梁得朋, jménem Lương Hữu Khánh, nemohl dosáhnout úspěchu ve státních zkouškách, protože pocházel z nepřátelského Thanh Hoá. Odešel proto do Thanh Hoá a dal se do služeb obnovené dynastie Lê (Taylor 2013: 239).

K největším vzdělavcům dynastie Mạc náležel Nguyễn Bình Khiêm 阮秉謙 (1491–1585). Pocházel z rodiny hodnostářů a po dlouhých letech studia v roce 1535 uspěl v nejvyšších zkouškách. Dvorské kariéře se věnoval jen do roku 1542, kdy po smrti Mạc Đăng Dunga odešel na venkov, aby se vyhnul intrikám kolem svého neoblíbeného zetě (Pham Dao). Na venkově si založil školu, kde se scházeli studenti z celé země, a Nguyễn Bình Khiêm tak patřil k nejlépe informovaným lidem o politickém dění i v nepřátelských oblastech. Proto k němu přicházeli na konzultace i dvorští úředníci. Někdy je srovnáván s Nguyễn Trãiem a mnichem Vạn Hạnhem – spojuje je programová služba